

81-й Венеційський кінофестиваль: ОПТИМІЗМ ВОЛІ

Юлій Швець

Джуліанн Мур і Тільда Суїнтон у фільмі «Кімната по сусідству». Режисер Педро Альмадовар. Іспанія, 2024.

Навряд чи 81-й Венеційський кінофестиваль запам'ятеється значною кількістю шедеврів. З іншого боку жоден фестиваль світу не зміг би похвалитися більшою, ніж цьогоріч їх було у Венеції кількістю оригінальних стрічок. Тому різноманітні судження щодо «невизначеності» основної програми й «компромісності» оцінок журі (за очільництва Ізабель Юппер) виглядають радше снобізмом та поверховістю. Незважаючи на те, що небагато картин нинішніх кінофестивалів залишають слід в історії кіно або запам'ятовуються, серед продемонстрованих на острові Лідо є й такі, які хотілось би «забрати з собою», утримувати в пам'яті, доки щось яскравіше не з'явиться на горизонті. Отже декілька, на мій погляд, цікавих стрічок, більшість з яких відзначені призами фестивалю.

Фільм Педро Альмадовара «Кімната по сусідству» (The Room Next Door) цілком заслужено отримав «Золотого лева» й розбив тим нав'язану упередженість, що стрічки світових кінокласиків викликають сьогодні більше співчуття, аніж глядацького захоплення. Колишня військова кореспондентка Марта (Тільда Суїнтон) просить свою подругу (Джуліанну Мур), котра нещодавно закінчила «книгу про смерть», допомогти їй відійти в інші світи. Для реалізації цієї ідеї жінки обирають не рідний дім Марти, де все наповнено спогадами, а місце абсолютно нове – можливо, найпрекрасніше й найбільш радісне на землі – воно має запропонувати оригінальні «останні відчуття». Географічно подруги переміщуються з США, де евтаназія незаконна, в Іспанію, де ця процедура є легальною. Так, смерть неминуча – це аксіома, й тому краще йти їй назустріч.

Притаманні іспанському режисеру ставка на глибокі та вишукані діалоги з відсилками до Джойса, Вірджинії Вульф, Гемінгвея та Фолкнера, філігранну акторську гру, бездоганну побудову кадру, високоякісний дизайн, неймовірну гру кольорів без нав'язливого гламуру, а також фіксація багатьох інших культурних об'єктів літературного й мистецького походження, точковий гумор в поєднанні з драматичним нарративом, відсутність мейнстрімної брутальності (лише страдницька людя-

ність), надали сюжету про внутрішнє протистояння екзистенційному відчаю актуальності й відтінку меланхолії. І мова тут, звісно, не тільки про проблему евтаназії, конкретизовану в сюжеті, а й про різноманітність «форм умирання старого світу».

Італійський кінокласик 85-річний Пупі Аваті в стрічці-закритті фестивалю «Американський город» (L'Orto Americano) розповідає ще одну історію «вмирання». За словами режисера, це «історія про живих, котрі не знають, як жити, й мертвих, які не бажають помирати». Італійський підліток під час Другої світової війни закохується в американську медсестру. Незважаючи на те, що споглядав її буквально кілька хвилин – в променях палаючого сонця, коли вона фліртувала з іншими,

після закінчення війни він намагається розшукати жінку на кількох континентах. Пошуки «краси» юнаком, який прагне стати письменником у США, і його екзальтована пристрасть невдовзі охолоджуються: приваблива «фея» не усвідомила реальну ціну своєї краси, вийшла заміж за впливового посадовця й трансформувалася в безнадійно цинічну алкоголичку. Повернення в поствоєнну Італію не приносить очікуваної розради – юнак стає невольним свідком і учасником кримінального сюжету: нікчемний чоловіча вбиває свою дружину й по-диявольськи вміло перекидає відповідальність на свого недолюбленого брата, якого страчують. Метафоричним лейтмотивом цих, здавалось би, несумісних історій стає скляна банка із заспиртованими жіночими органами, яку юнак викопує на «американському городі» матері своєї пасії. «Магічна» банка неймовірним чином слідує за героєм повсюди. Така, що вабить і лякає, а інколи натурально оживає, вона супроводжуватиме письменника на довгому шляху втрати ним ілюзій, закладених вихованням та необхідністю приймати життя, яким воно насправді є, – готичним трилером з короткими перепочинками. Феміністичний «паротя» доставив цьогоріч до Венеції кілька не зовсім банальних фільмів. Один із них «Дівчинка» (Babygirl) Халіні Рейн за участі Ніколь Кідман, котра грає немолоду самовпевнену керівницю компанії, що, не надто на-

пружуючись, вирішує долі людей. Героїня, здається, все має для особистого щастя – роботу, турботливого чоловіка (талановитого театрального режисера у виконанні Антоніо Бандераса), адекватних дітей. Однак традиційне виховання чоловіка заважає їй реалізувати свої нетрадиційні сексуальні фантазії, й вона потрапляє в обійми молодого нахабного стажера. Заявлена як детективний трилер, картина є еротичною драмою, яка вочевидь претендує на «проникливі роздуми про пригнічену сексуальність» та «пастки пристрасті», намагаючись наслідувати «Піаністку» Міхаеля Ханеке (2001). Американка Ніколь Кідман заслужено-очікувано отримала Приз фестивалю за найкращу жіночу роль з рук французької дівчи-інтелектуалки, голови журі Ізабель Юппер (саме вона зіграла головну роль в резонансному фільмі Ханеке).

Під іншим підкреслено страдницьким кутом феміністичну проблематику висвітлює драма «Квітень» (April) грузинки Делі Колумбегашвілі. В її фокусі лікар-гінеколог Ніна, яка вдень лікує, а ночами їздить по селах робити кримінальні аборти. За завесою стилістики «а ля Тарковський» не вповні зрозуміло, заради чого вона займається забороненою в релігійній країні діяльністю. Заради чого розумна, вразлива й витончена героїня терпить грузинську пострадянську ментальність і йде на темні кримінальні оборудки – заради грошей чи задля «звільнення жінки з кайданів патріархату». Стрічка була нагороджена Спеціальним призом журі, яке оцінило її «феміністично-деколонізаційну проблематику» й атмосферу, в якій дійсність переплітається з фантазмагоричними снами фрустрованої героїні, але преспокказ стрічки покинуло, мабуть, найбільше журналістів. Причиною такого «ігнорування», на мій погляд, стали не стільки набридливий дискурс і занадто уповільнений темп дії, скільки кількість натуралістичних зображень пологів-абортів на одиницю екранного часу. Назвати «Квітень» провокативним або шокуючим можна було би років сорок тому. Нині ж картина виглядає як цілком смиренна данина «повістці» – так часто трапляється з фільмами, в яких ідеологія випереджає істину.

Режисерський дует французенок Дельфін і Мюріель Кула зняв «драму виховання» з Венсаном Ліндоном у ролі батька двох синів. «Грати з вогнем» (фр. Jouer avec le feu) розповідає про двох братів, позбавлених материнської опіки. Один з них мріє про Сорбонну, інший – про спорт. Однак акцент в картині переноситься на батька – пролетаря-залізничника, який доволі незграбно справляється зі своїми батьківськими обов'язками, в результаті чого старший син потрапляє під вплив правих радикалів і забиває насмерть парубка, який йому серйозно завинив. Причини, через які юнак опиняється під впливом радикалів, у фільмі не виявлені, сюжет – дещо передбачуваний, деякі герої позбавлені об'єму та глибини – ці недоліки не дають можливості віднести стрічку до значних здобутків фестивалю. Й тільки акторська харизматичність Венсана Ліндона, який створив психологічно точний образ «простого роботяги», в якого руйнується сім'я (за цю роботу актор отримав Приз за найкращу чоловічу роль), додає вагомості фільму й змушує згадати афоризм: «якщо ви не цікавитесь політикою, це не означає, що політика з часом не зацікавиться вами».

Найвдалішим фільмом основного конкурсу, який зняла жінка (із 21-ї стрічки конкурсу, 6 знято жінками), став другий повний

Кадр з фільму «Верміліо». Режисер Маура Дельперо. Італія, 2024.

Венсан Ліндон в фільмі «Грати з вогнем». Режисери Дельфін і Мюріель Кула. Бельгія, Франція, 2024.

метр італійської режисерки Маури Дельперо – стрічка «Верміліо» (іт. Vermiglio). І знову драма дорослішання на тлі історичної турбулентності: дев'ятеро дітей – сестер та братів – зростають у родині сільського вчителя Цезаря – директора школи в гірському селищі італійського Тіроля – Верміліо. Час у цій місцевості, здається, зупинився, однак надворі 1944 рік, і пасторальну ідилію порушує поява дезертира родом із Сицилії. Неспішність розвитку сюжету, відсутність активних зовнішніх подій і така, що лежить на поверхні, тема «присутності й відсутності чоловіків у житті жінок у воєнний час», – нітрохи не розчаровують. Глибоке знання обставин відірваного від світу життя (протягом кількох поколінь у Верміліо проживала родина режисерки) породжує ефект виняткової правдивості, а тонке відображення екзистенційного досвіду героїв, відмова режисерки від оціночних суджень насичують картину тим філософським «повітрям» – духом вічного повернення життя після всіх спроб знищити його, – якого так бракує в нинішніх ідеологізовано-політизованих картинах. Фільм отримав Приз журі фестивалю й буде представляти Італію на майбутньому «Оскарі». Яскраві амбіції авторів та «ідеологію» продемонстрували дві маскулінні американські картини – «Бруталіст» (The Brutalist)

Антоніо Бандерас і Ніколь Кідман в фільмі «Дівчинка». Режисер Халіна Рейн. США, 2024.

та «Джокер: Безумство на двоох» (Joker: Folie à Deux). Перша йде більш ніж три години (з 15-хвилинною перервою), знята на 70-мм плівку Бреді Корбетом і отримала у Венеції Приз за найкращу режисуру та Приз ФІПРЕССІ. Це історія архітектора-єврея (Едріан Броуді), який чудом вирвався з німецького концентраційного табору і втік у США для реалізації свого непересічного таланту. Вигаданий персонаж, що виглядає як випадкова людина з натовпу, одержимий «американською мрією», але не сповідує американські ідеали. Тому йому здається, що замість тоталітарного він потрапив в інший «демократичний» концтабір американського капіталізму... Архітектор-модерніст зрештою реалізує свою «американську мрію», однак платить за неї героїною залежністю, необхідністю терпіти насильство й знущання замовників та використовуватись ними як сексуальним об'єктом. Масштабна форма відомого сюжету «взаємозалежності творця й грошового мішка», їхнього обопільного бажання величчя, як і занадто виразна «змагальність» з колом Коппола («Мегалополіс»), втомлюють. Кіномова деталізація зайвих подробиць і груба натуралістичність як і пафосна популяризація тотального марнославства навряд чи викличуть глядацьку емпатію.

Не змогло оминати тієї ж напасті й продовження «Джокера» «Джокер: Безумство на двоох» Тодда Філіпса. Перший фільм у 2016 році отримав заслуженого «Золотого лева» й більше одного мільярда доларів у прокаті, побивши всі касові рекорди. Він спрогнозував основний настрій десятиліття соціальну безпамічність і розчарування «новими цінностями». Головний герой першого фільму пригнічена «ситими» людина отримував підтримку суспільства й енергійно поставав проти світу, що тримався на фундаменті несправедливості й брехні. У другому фільмі глибинно-депресивному «музиклі» дія відбувається переважно в тюрмі й залі суду, й герой у ньому є лише жертвою пенітенціарної системи. Він відмовляється від колишніх здобутків, системний протест його проти несправедливого світу переходить у характер короточасних «сполохів». Опортуністична тональність фільму, незважаючи на присутність у ньому геніального Хоакіна Фенікса (котрий з неймовірним блиском зіграв народного героя в першому «Джокері»), зірки шоу-бізнесу Леді Гага в ролі лікар-

ки-подруги й видатної музики Хільдур Гуднауттір, навряд чи припаде до смаку глядачам, яких полонила шалена соціальна енергетика першого фільму. Другий «Джокер» не підтримує красиву мрію він її розпинає, а надто «правильні» фільми, створені за лекалами ФБР, викликають недовіру.

На тлі чоловічо-жіночих фобій, перверсій і депресій візитівки багатьох кінофестивалів особливе захоплення (10-хвилинні овації на прем'єрі) викликала стрічка «Я все ще тут» (порт. *Ainda Estou Aqui*) режисера з Бразилії Уолтера Саллеса (автора резонансних фільмів «Центральний вокзал», 1998 та «Че Гевара: щоденники мотоцикліста», 2004). Венеційський приз за найкращий сценарій дістався Муріло Хаузеру та Ейтору Лорегі сценаристам цієї повнокровної драми. В її основі реальна історія сім'ї конгресмена Рубенса Пайви, який «зник безвісти», будучи репресованим хунтою в 1970 році. Юніс (Фернанда Торрес) дружина і мати п'ятих дітей, на відміну від морально деформованих, заклопотаних собою героїнь, є абсолютно цілісною латиноамериканкою, яка виступає проти дистанціювання влади від долі її чоловіка. Зберігаючи мужність і стійкість в боротьбі за честь і захист сім'ї, незважаючи на багато важких днів, які сама провела в застінках, вона діє активно, послідовно й розумно. В стрічці домінує інтимна інтонація (режисер близько знайомий з сім'єю Рубенса Пайви), й ця опція виділяє стрічку з потоку інших «звинувачувальних» полотен. Через портрет жінки та її сім'ї Саллес створює портрет нації, яка відроджується «з попелу».

Схожим чином керуючись військовою присягою та власним сумлінням діє спадковий військовий офіцер персонаж німецько-турецького фільму «Край ночі» (турец. *Gecenin Kiyisi*) дебютного повного метру німецького режисера турецького походження Тюркера Зюера (конкурс «Горизонти-екстра»). Герою Сінану потрібно переправити в дисциплінарний батальйон кількох солдатів, один з яких наділений протестним характером і «надлишковим» почуттям справедливості (що, звісно, не вітається в армії), намагається втекти. Ставлячи під загрозу кар'єру й особисту свободу, офіцер намагається захистити втікача від фізичних методів допиту й від себе самого. Однак, в новітні часи безчестя є універсальною для багатьох країн нормою, тому втікач гине у випадковій бійці, а офіцер опиняється на лаві підсудних. Стрічка, що починалась як напружений військовий трилер, швидко трансформується в гостру психологічну сімейну драму (герої брати, котрі після сімейної трагедії самогубства батька-військового опинилися по різні боки барикади). Мінімалістичні діалоги (режисер також і автор сценарію), пластика мізансцен, акторська майстерність (в ролі Сінана Ахмет Ріфат Сунгар, один з провідних акторів у Нурі Більге Джейлана), інтенсивний темпоритм, все працює на глибшу й більш універсальну ідею, ніж видається на початку. Події розгортаються в Туреччині в 2016 році на тлі протестних акцій, які зі східною жорстокістю придушували деспотичний режим, і викладена в фільмі локальна, здавалось би, історія стає метафорою реального бунту орієнтованих на західні цінності армійських офіцерів Туреччини (який продовжує мати жахливі наслідки для всіх його учасників), а сама стрічка переростає в масштабну соціальну притчу.

Венеція.

Леся – це любов: про 28-ий конкурс імені Лесі Українки у Луцьку

Вікторія Котенок

Ще у досить по-осінньому теплому Луцьку та Колодяжному відбувся XVIII Всеукраїнський конкурс професійних читців ім. Лесі Українки. Для нього, заснованого Спілкою театральних діячів у 1996 році, з 2014 року домом став Волинський театр ляльок, який узяв на себе місію співорганізатора. 2024-го захід пройшов 22-23 жовтня за підтримки Департаменту культури молоді і спорту Волинської ОДА, Луцької міськради, Волинського національного університету ім. Лесі Українки, Садиби Косачів і ПРАТ «Едельвіка».

Оцінювали конкурсантів: народний артист України Тарас Жирко (голова журі), заслужена артистка України Тетяна Кобзар, народна артистка України Альбіна Сотникова, заслужений діяч мистецтв України Юрій Чеков, викладачка Волинського коледжу культури і мистецтв Лідія Марчук.

Традиційно відкриття відбулося на Театральному майдані. Після офіційних привітань поклали квіти до пам'ятника Лесі Українці та меморіалу загиблим воїнам, представили журі і провели жеребкування між учасниками конкурсу. Тарас Жирко підкреслив: «Конкурс імені Лесі Українки є більшим, ніж те, як він називається. Його довге дихання говорить про те, що він актуальний, а культура, насправді, є важливою частиною життя. Тому що зараз іде війна культури з безкультур'ям, війна цивілізації з варварством. Леся – це радість, сила, перемога. Леся це любов, а любов це йти всупереч і долати будь-які перешкоди. Леся все життя долала хворобу. Вона назвала себе Українкою, живучи в кислотному середовищі Емського указу та Валуєвського циркуляру». Організатори та учасники відвідали в Колодяжному Садибу Косачів, де відбувся II тур конкурсу читання поезії, прози та уривків з драматичних творів Лесі Українки: монологи з «Саула», «Лісової пісні», «В катакомбах», вірші «Без надії сподіваюся», «Хто вам сказав...», «Коли втомлюся...», уривки з прози «Казка про Оха-чародія», «Твої листи...» та ін. На завершення працівники музею провели екскурсію Садибою Косачів.

Наступного дня в цьому ж театрі відбувся III тур конкурсу, на якому учасники читали поезію, прозу та уривки з п'єс сучасних українських авторів Василя Шкляра, Андрія Бондаря, Ліни Костенко, Валентини Бойталок, Наталі Ворожбит, Владислава Івченка, Ольги Криштопи, Власти Власенко, Олега Сенцова, Данілі Зібберта, Софії Андрухович. За словами журі, сучасні тексти краще далися конкурсантам: вони їх відчували, змогли передати закладені сенси, пропустити через себе та наш час, і тим самим розкрити свій талант.

Гран-прі отримала Ольга Федина, студентка Львівського національного університету ім. І. Франка (курс Дмитра Захоженка), яка

Ольга Федина, лауреатка (гран-прі) XVIII Конкурсу ім. Лесі Українки.

емоційно і проникливо читала монолог раба-неофіта про значення духовної і фізичної волі з драми «В катакомбах» Лесі Українки, у III-му монолозі жінки, яка намагається повернути пам'ять чоловіку після важкого поранення в ході російсько-української війни, з роману Софії Андрухович «Амадока».

І премію отримав Артур Горбенко, студент Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого, II і III премію студенти Навчального-наукового інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка Яна Івасюк і Роман Васильчук. Усі конкурсанти отримали дипломи учасників і подарунки від організаторів, партнерів, членів журі, представників влади, мистецьких навчальних закладів та Садиби Косачів. На гала-концерті глядачі мали можливість знову насолодитися поетичними, прозовими та драматичними текстами, які хвилюють українців вже понад 100 років.

«Кожна подія в нашому житті так чи інакше є результатом спільних зусиль, мрій та бажань людей, що нас оточують, підсумував на завершення керівник Волинського театру ляльок Вадим Хаїнський. А справжнє диво трапляється, коли ми об'єднуємо наші зусилля, спрямовуємо їх у спільне русло. Леся Українка – наша муза. Її тексти надихають. Давайте разом продовжувати цю традицію».

Жовтень 2024.